

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р **ЕВГЕНИЯ ИВАНОВА КАЛИНОВА**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Исторически факултет, Катедра „История на България“,

Относно: конкурс за заемане на академичната длъжност
„доцент“, по професионално направление 2.2. История и
археология (история на България – **съвременна българска
история**) – един, публикуван в ДВ, бр. 7, 24. 01. 2014 г.

Информация за конкурса и за кандидатите

Конкурсът за академичната длъжност „доцент“ по съвременна българска история е обявен от Катедра „История на България“ към Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ съгласно Решение на АС № 4/18. 12. 2013 г. Спазени са предвидените законови срокове и процедурни изисквания и са приложени необходимите комплекти документи. В конкурса участват двама кандидати: **гл. ас. д-р Румяна Димитрова Маринова-Христиди** от Катедра „История на България“ към Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и **доц. д-р Стефан Иванов Дечев** от Катедра „История“ към Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград. Настоящата рецензия ще представи двамата в тази последователност и в съответствие с чл. 111 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Обща характеристика на кандидатите

Гл. ас. д-р Р. Маринова-Христиди е родена на 22 март 1977 г. в София. През 1999 г. завършва Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ със специализация „Архивистика“ и с дипломна работа от областта на съвременната българска история. Тя завършва семестриално и второ висше образование – „Право“ в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От 2001 до 2004 г. е редовен докторант по съвременна българска история в Катедра „История на България“ при СУ „Св. Климент Охридски“. През май 2004 г. защитава докторска дисертация на тема: „Просвета и просветна политика в България през 1948-1959 г.“ и ѝ е присъдена научната степен „доктор по история“. Владее отлично английски и гръцки език, за които има и съответните дипломи.

Доц. д-р Ст. Дечев завършва Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през 1988 г. със специализация по история на България и втора специалност „Философия“. Следдипломната му специализация е в същия факултет, но в Катедра „История на Византия и балканските народи“. През следващите години Ст. Дечев разширява периметъра на своите интереси и умения в други области, като завършва

краткосрочни курсове в Централноевропейския университет в Будапеща („Глобалното картографиране: Ревизирането на символните географии“, 2002 г.) и в Университета в Лайден („История и компютри. Новите медии и напреднали методи за историци и архивисти“, 1997 г.). От 2004 г. е доктор по история, като дисертацията му („Русофилската и русофобската идеология в българския печат 1886-1894 г.“) е в областта на новата история на България, която обхваща периода от Освобождението до Втората световна война и с която най-вече са свързани интересите и публикациите на Ст. Дечев. Кандидатът има солидна езикова подготовка. В документите си е посочил английски, руски, испански, френски и сърбохърватски език, но не е определил степента на владеене и наличието на сертификат.

Оценка на педагогическата подготовка и учебно-преподавателската дейност на кандидатите

До настоящия момент преподавателският път на **Р. Маринова-Христиди** е изцяло в рамките на Катедрата „История на България“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От 2005 г. тя е хоноруван асистент по Съвременна история на България; четири години по-късно печели конкурс за асистент по Съвременна история на България в същата катедра, а от 2011 г. до момента е главен асистент в нея. В продължение на 10 години Р. Маринова-Христиди води упражненията по Съвременна българска история в бакалавърската степен в специалностите в Историческия факултет. Като титуляр на лекционния курс по тази дисциплина имам лични впечатления за ентузиазма, високата степен на отговорност и отличната подготовка на гл. ас. Маринова-Христиди при изпълнението на служебните ѝ ангажменти, както и за високото мнение и оценка на студентите за нея.

С оглед на настоящия конкурс заслужава да се отбележи, че кандидатката има опит и в разработването на лекционни курсове и в преподаването им както в рамките на специализацията по Нова и съвременна българска история в бакалавърската степен (лекционен курс „Образование, наука и идеология в България 1944 – 1989“) и пред студентите от задочно обучение, така и в магистърската програма „Модерна България: държава и общество (края на XIX – началото на XXI век)“ (лекционен курс „Българо-гръцки отношения 1939 – 1989 г.“).

Висока оценка заслужава придобитият опит и уменията на Р. Маринова-Христиди в процеса на „отварянето“ на Университета към обучението на чуждестранни студенти. Във Факултета по класически и нови филологии тя чете лекции по история на България в провежданата на английски език бакалавърска програма „Европейски съюз и евроинтеграция“. В същия факултет, в магистърската програма „Културни връзки и геополитика на Европейския съюз“ (също на английски език), кандидатката има задължителен спецкурс „Дипломатически, етнически и културни измерения на евроинтеграционния процес на Балканите“.

Преподавателските си умения Р. Маринова-Христиди усъвършенства и в рамките на преподавателския обмен по програма ЕРАЗМУС. В периода април 2010 – декември

2011 г. тя два пъти изнася лекции по съвременна българска история на английски език в Западномакедонския университет в гр. Флорина (Гърция), както и в Университета „Карло Бо“ в Урбино (Италия), където включва и темите за образованието в България и Болонския процес. Оценка за нейните качества като изследовател и преподавател е и поканата да бъде гост-професор в Университета на град Хайфа (Израел, 2012-2013 г.) със серия лекции на английски език относно България и Холокоста.

Ст. Дечев до настоящия момент е свързан с преподаването в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, където е асистент от 1991 до 2001 г. и от 2003 до 2012 г. През февруари 2012 г. Факултетният съвет на Правно-историческия факултет в ЮЗУ избира Ст. Дечев за доцент по нова и най-нова (модерна и съвременна) българска история. В бакалавърската степен той води упражнения, а след това и лекции в широк хронологически диапазон, които определя като „различни видове курсове по „История на България“, както и по историография. Сред тях са „История на българския политически живот“; „Нова българска история“; „Мъжествеността в българската политика 1878-1944 г.“; „История на модерната и съвременна популярна култура“ (в специалност „Култура и медии“); „Съвременна политическа история на Балканите“ (в специалност „Политология“). В магистърската програма „Българската история в контекста на европейското развитие“ Ст. Дечев има спецкурс „Европа и българската идентичност в модерната и съвременна българска история“. За целите на преподаването в ЮЗУ-Благоевград и в Централноевропейския университет в Будапеща кандидатът е съставил учебно помагало „Мъжественост и политика в България (1879-1944 г.)“, което е посочил в списъка на публикациите за участие в конкурса за доцент по съвременна българска история (№ 13), но то излиза извън хронологичния обхват на обявения конкурс.

Ст. Дечев има и преподавателски опит на чужд език и зад граница. Той е хоноруван преподавател (на английски език) в магистърска програма „Матилда“ към катедра „Културология“ в СУ „Св. Климент Охридски“, а преди хабилитацията си (през 1997 и 2001-2003 г.) е гост-преподавател в Института по източноевропейски изследвания към Амстердамския университет и във Факултета за политически науки и социология в Университет Комплутенсе, Мадрид. Липсва обаче информация за естеството на четените там лекции. С оглед на спецификата на настоящия конкурс за доцент именно по съвременна българска история, обхващаща периода от Втората световна война до наши дни, прави впечатление, че кандидатът не е водил цялостни отделни курсове, посветени на този период. Разбира се, неговото разглеждане трябва задължително да става в контекста на балканското и европейското развитие, както и в причинно-следствена връзка с предходния период на новата история (1878-1944 г.). Но в учебната програма на Историческия факултет на Софийския университет четенията по съвременна история на България са обособени и равнопоставени с четенията по нова българска история. Затова и обявеният конкурс е изрично за доцент по съвременна българска история. От документите, които Ст. Дечев е приложил, не става ясно какъв е неговият преподавателски опит именно в сферата на съвременната българска история (доколкото присъства в заглавията на водените курсове или в хронологическите им

граница, тя винаги е в комбинация с модерната, т. е. новата история). Според документацията в сайта на Катедра „История“ в ЮЗУ за настоящата година титуляр на лекциите по съвременна българска история е доц. Кристина Попова, а доц. Дечев преподава нова българска история и историография. Кандидатът би могъл да бъде по-убедителен, ако бе приложил хорариумите и програмите на своите четения, от които щеше да е видно какъв обем заема в тях преподаването на съвременната българска история.

Така Ст. Дечев има по-дълъг, богат и разностранен преподавателски опит, но той не е (или поне от приложените документи това не е ясно) свързан с преподаването на самостоятелни курсове по съвременна история на България, докато Р. Маринова-Христиди от близо 10 години преподава именно този период и има принос към обогатяването на четенията по него в бакалавърската и магистърската степен в СУ „Св. Климент Охридски“, както и в чужбина.

Описание на научните трудове на кандидатите

Р. Маринова-Христиди участва в конкурса за академична длъжност „доцент“ с общо 25 публикации: една самостоятелна монография – „Висшето образование в България от съветските до болонските реформи“ (Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2013), една книга в съавторство („История на България“ – под печат в Гърция, приложен документ от издателството), 19 статии и студии, публикувани в страната и 4 зад граница. Всички те са издадени след 2004 г., т. е. след получаването на научната степен „доктор по история“ и не повтарят темата на дисертационния труд на кандидатката. Изследванията са посветени изцяло на проблеми от съвременната българска история: политиката в областта на образованието, българо-гръцки отношения след Втората световна война, евреите в България по време на Холокоста и в периода на социализма.

Важно място в научните разработки на Р. Маринова-Христиди заема темата за политиката на българската държава в сферата на образованието след Втората световна война. След дисертационния труд, посветен на политиката в средното образование в периода на сталинизма, кандидатката разширява проблемно-хронологическите рамки на своя научен интерес, като го насочва към слабо разработената в родната историография тема за висшето образование в България в годините на социализма и прехода след 1989 г. На нея е посветена монографията, с която Р. Маринова-Христиди участва в конкурса: „**Висшето образование в България от съветските до болонските реформи**“. Научната значимост на тази тема не подлежи на съмнение, тъй като висшето образование в най-голяма степен формира интелектуалния потенциал на нацията и управляващата Комунистическа партия се стреми да го постави под контрол и да го насочва в изпълнение на своята политическа програма. Реализацията на тази цел преминава през различни фази и е зависима от общите външни и вътрешни характеристики на периодите, през които минава комунистическият режим, а след

рухването му – преходът към демокрация и пазарна икономика. В първата глава авторката представя основните характеристики на съветското висше образование и на процесите на „съветизация“ на висшето образование в Централна Европа (Полша, Чехословакия и ГДР) след Втората световна война. Това безспорно е необходимо за разбиране както на „модела“, наложен на Източна Европа, така и за съизмерване на процесите в България с тези в останалите социалистически страни. Авторката обаче би трябвало да обоснове защо не включва в този обзор и други източноевропейски страни (Румъния, Унгария). Монографията би спечелила, ако по-широко бяха използвани не само англоезични, но и други чуждестранни и най-вече руски/съветски изследвания. Ако историографската база бе по-широка, щеше да се види докъде са стигнали другите страни в този род изследвания и върху каква методологическа основа ги извършват.

Логично един от двата главни акцента в монографията е върху периода 1944-1989 г. и тази глава има важно място в структурата на книгата. Р. Маринова-Христиди демонстрира добро познаване на българската историография по темата (писват обаче някои нови публикации като монографията на П. Бояджиева „Социалното инженерство. Политики за прием във висшите училища през комунистическия режим в България“). Изложението е построено върху публикувани и непубликувани архивни документи, но в изворовата база можеше да намерят място и архивите на СУ и БАН, както и мемоарите на редица университетски преподаватели, издадени в годините на прехода. Авторката съвсем основателно включва в изследването си и темата за БАН, поради тясната обвързаност и взаимозависимост на висшето образование и науката. Бих препоръчала параграф 6 от втората глава, представящ развитието на БАН при социализма, да не бъде обособен, а да се потърси успоредното представяне на висшето образование и науката, като се акцентира на връзката между тях. Струва ми се логично и приносната глава за ролята на Държавна сигурност в контрола на висшето образование да бъде „разпръсната“ в хронологическото проследяване на развитието на висшето образование, което би позволило да се определи по-ясно степента на влияние на репресивния апарат върху него през различните периоди на режима.

Изцяло приносна в родната историопис е главата, посветена на периода след 1989 г. Българските историци все повече обръщат поглед към прехода и Р. Маринова-Христиди е сред първите, изследващи процесите в духовната сфера в контекста на социално-политическите трансформации в страната. Акцентът в изложението е върху промените в нормативната рамка на висшето образование, в структурата и дейността на висшите училища, във финансирането им, в мястото на научните изследвания в техните рамки. Изведени са предизвикателствата пред висшето образование през първото десетилетие на прехода и тези, които произтичат от включването на България в Болонския процес, целящ създаване на Европейско пространство на висшето образование. Проследени са етапите на този процес, започнал през 1999 г., неговите постижения и проблеми, като вниманието е най-вече върху изследване на влиянието му в България, за което са приведени и анализирани важни статистически данни и официални документи. Те разкриват как Болонският процес подпомага и летиغمира реформите у нас (с. 276). Анализирани са и други (извън Болонския процес) важни

промени във висшето образование в България през последните 14 години и основните предизвикателства пред него. Като първи опит в нашата историопис за научно осмисляне на една важна страна от прехода, тази глава има своите достойнства във въвеждането в научно обръщение на ключови документи за интернационализацията на висшето образование. Основната ми препоръка е за уплътняване на историческия фон и анализ на политиките на отделните правителства в сферата на образованието, както и на визията на различните политически сили за нея, а защо не и за културното развитие като цяло. Бих искала да обърна специално внимание на приложението към монографията, което е в обем от 70 страници и представя биографиите на министрите на образованието през годините на социализма и на прехода. Авторката е положила сериозни усилия за събирането на тази информация, която допълва изследването с важни нюанси и голяма част от която би могла да се включи в основния текст. Като цяло монографията на Р. Маринова-Христиди заслужава висока оценка, тъй като е първи опит за цялостно обективно представяне на пътя, изминат от българското висше образование след Втората световна война до наши дни.

Проблемите на политиката в сферата на българското висше образование са разгледани в други шест публикации на Р. Маринова-Христиди. Някои от тях – **„Образован ли е социалистическият човек? Развитие на образованието и науката в България по време на държавния социализъм 1944-1989“**; **„Българското образование – институции и законова уредба (1944-1989)“**; **„Европейски и глобални измерения на висшето образование“** (№ 8, 12, 16), го поставят в по-широки тематични рамки, обхващащи и другите образователни степени, както и неговите европейски и глобални измерения. Научната значимост на тези разработки и особено на изследването върху въвеждането на Болонския процес в България (**„Bulgaria’s Higher Education System and the Implementation of the Bologna Process“** - № 22) и включването на страната ни в европейското пространство за висше образование, може да се оцени и през призмата на цитиранията им в редица български и чуждестранни публикации, както и на превеждането и издаването им в Италия (**„Il Processo di Bologna in Bulgaria, Pedagogia Piu Didattica. Teorie e pratiche educative“**; **„La formazione iniziale degli insegnanti in Bulgaria. La formazione dei docenti in Europa“** - № 24, 25), с която са свързани и част от проучванията, осъществени от Р. Маринова-Христиди. Така, освен чисто научни, резултатите от нейната работа имат и определен приложен характер и могат да бъдат ориентир при формулирането на бъдещи стратегии в областта на висшето образование. Бих искала да открия и една друга публикация (№ 3), чието място според мен би трябвало да е в групата на изследванията за образователните политики, макар и да не се отнася до България и вероятно поради това авторката е поставила в друг раздел. Става дума за статия, проследяваща процесите в образованието в Гърция през 50-те години на XX век (**„Някои аспекти на образованието в Гърция през 50-те години на XX в.“** - № 3). Тя не само разширява познанията на българския читател за историята на южната ни съседка, но и позволява съпоставителен анализ на процесите в образователната сфера от двете страни на „желязната завеса“ през най-острата фаза на Студената война. Авторката обаче би

трябвало да обогати използваните източници, като включи и гръцки документи или поне изследвания на гръцки автори по тези проблеми.

Вторият тематичен кръг в научните публикации на кандидатката е свързан с **българо-гръцките отношения след Втората световна война**. Особено внимание заслужават статиите „**България на Живков и Гърция на Караманлис: началото на едно приятелство (1974-1981)**“; „**Политическият архив на Константинос Караманлис за българо-гръцките срещи от 70-те години на ХХ в.**“ и „**Ролята на Контастинос Караманлис в най-новата гръцка история**“ (№ 5, 6 и 11). В тях въз основа на нови документи от архивната колекция на Министерството на външните работи и на достиженията на гръцката историография е представена една от най-значимите политически личности на Гърция – Константинос Караманлис, както и отношенията между него и Т. Живков през втората половина на 70-те години. Р. Маринова-Христиди запълва съществена празнота в българската историография, в която все още липсва цялостно изследване върху този период в отношенията между двете страни, който ще се окаже много плодотворен в контекста на общия процес на разведряване в Европа. На Р. Маринова дължим превода от гръцки и въвеждането в научно обръщение на важни части от политическия архив на К. Караманлис, който осветлява личните контакти между ръководителите на двете страни, както и съществени нюанси на българската позиция по Кипърската криза и особено опитите на София да отстоява българските интереси, като балансира между Атина и Анкара (№ 6). Отличното владеене на гръцки език дава възможност на кандидатката да представи и друг важен аспект от двустранните отношения – специфичната гръцка позиция към „възродителния процес“ в България отразена в гръцката преса от втората половина на 80-те години („**Гръцкият печат и „Голямата екскурзия“ на българските турци от лятото на 1989 г.**“ - № 10). В последната статия, независимо от обективно ограничения формат, авторката можеше да постигне по-голяма плътност на историческата картина и повече сигурност в изводите, ако беше привлекла и документи от българските архиви, както и по-голям обем статии от гръцката преса. Бих препоръчала и по-обстойно представяне на гръцко-турските проблеми (не само Кипърския), тъй като тяхната острота и тежест в голяма степен тласкат Атина към сближаване със София. Заниманията на Р. Маринова-Христиди със съвременните българо-гръцки отношения намират синтезиран вид в статията ѝ, посветена на историческите паралели в развитието на двете страни („**България и Гърция след Втората световна война. Исторически паралели**“ - № 4) и открояваща зависимостта им от суперсилите, в чиято сфера на влияние се намират, както и в пространен обзор върху тези отношения в периода 1944-1989 г. в контекста на съвременната българска история (№ 2, но ръкописът не е приложен). Той е част от приета за печат книга на авторски колектив, която предстои да излезе през настоящата година на гръцки език в авторитетно солунско издателство.

Третият тематичен кръг, в който Р. Маринова-Христиди има научни публикации в страната („**Българи и евреи: многовековно съжителство**“; „**Държавна сигурност и еврейската общност в България**“; „**Взаимната толерантност като обществен**

модел: ретроспекция на отношенията между българи и евреи“; „Интегрирането на български евреи в разузнавателните служби на България и Израел през 60-те години на XX в.“ - № 7, 18, 20, 21) и в чужбина („A European exception? The treatment of Jews in Bulgaria during the Second World War“- № 23), е посветен на евреите в България – както във връзка с паметта за Холокоста, така и по все още недостатъчно разработената тема за живота на еврейската общност в страната в периода на социализма. Стъпка в тази посока е статията към документалния сборник „Държавна сигурност и еврейската общност в България (1944-1989)“ (№ 18). Въпреки сбитата форма, в нея са отразени съществени изводи на Р. Маринова-Христиди, направени в резултат от запознаването ѝ с голям масив документи от архива на Комисията по досиетата. На практика това е първи опит за периодизация на политиката на Комунистическата партия в България към евреите в периода на социализма, като авторката убедително доказва, че тази политика отразява световните тенденции по времето на Студената война и най-вече периодичното възраждане и затихване на антисемитизма в СССР. Определено внимание заслужава и изследването на кандидатката върху включването на български евреи в разузнавателните служби на България и Израел през 60-те години на XX век. То е плод на нейното сериозно проучване на архивите на Комисията по досиетата и на участието ѝ в научен проект към Фонд „Научни изследвания“ при СУ „Св. Климент Охридски“. На фона на отношенията между България и Израел в контекста на Студената война са проследени фактите около изграждането на българска разузнавателна мрежа в Израел и работата на Израелската легация в София сред българските евреи. Изводите в статията имат значение както за проучванията върху българската външна политика, така и за процесите в еврейската общност в страната.

В края на представянето на научните публикации на Р. Маринова-Христиди ще посоча една нейна обширна рецензия, публикувана на български и английски в отделна брошура („Помирение в историята или примирение с историята“ - № 19). Тя анализира предизвикалата значителен медиен и научен интерес книга „Турците в България. История, традиции, култура“. Аргументирано и отговорно кандидатката представя приносите в изданието, като обосновава и своите несъгласия с някои от тезите, изказани в него и най-вече с включването в книга с такова заглавие на групата на българомохамеданите. С тази рецензия Р. Маринова-Христиди демонстрира възможностите си за сериозен критичен анализ, в който обективно са посочват и постиженията, и спорните моменти.

Ст. Дечев се представя в обявения конкурс с 13 публикации, които са излезли след получаване на научната степен „доктор“ и не са свързани с темата на дисертацията му „Русофилската и русофобската идеология в българския печат 1886-1894 г.“, защитена през 2004 г. Като се има предвид, че конкурсът е по съвременна история на България, буди недоумение включването в представения от кандидата списък на заглавията за него на някои публикации, които са извън проблемно-хронологическия обхват на конкурса. Така под № 2 е включена монографията „Who are Our Ancestors?“, чието подзаглавие ясно очертава предмета и периода, представени в нея: „Race“,

Science, and Politics in Bulgaria 1879-1912“. Единствено в предговора (р. 3-7) и в заключението (р. 164-170) авторът споменава в най-общ план съвременния период, доколкото намира в него мотивация за сериозното и задълбочено изследване на процеса на конструиране на представата за произхода на българите през „*дългия деветнадесети век*“, употребата на термина „*раса*“ в този период в българския и европейския контекст и редица други проблеми, които не са обект на настоящата рецензия. Все пак, бих искала да отбележа, че ако авторът има желание в бъдеще да се занимава със съвременна история, би могъл да развие и задълбочи някои от изказаните в заключението тези за начина, по който комунистическият режим, а след това и политическите сили в годините на прехода, в различни периоди употребяват „по целесъобразност“ един или друг аспект на въпроса за произхода на българите.

По посочените вече причини не подлежат на рецензиране в конкурс по съвременна българска история и статиите под № 9 – „**Between Slavs and Old Bulgars: „Ancestors“, „Race“ and Identity in Late 19th century Bulgaria**“, и № 11 - „**Who are the Bulgarians? „Race“, Science and Politics in Fin-de-Siecle Bulgaria**“, които се припокриват с вече посочената монография. Статията под № 10 – „**Граници и идентичности – от „селяни“ и „християни“ до „българи“ и „сърби“ (1877-1918 г.)**“ също няма отношение към проблемите на периода след Втората световна война.

Ст. Дечев е представил и друга книга – „**Политика, пол, култура**“ (№ 3), издадена през 2010 г. В нея е събрал седем свои статии и студии по нова българска история (две от тях на английски). В заглавията на всяка от тях ясно е посочен хронологическият обхват на изследванията – 80-те – 90-те години на XIX век. Поради това те не подлежат на рецензиране, но бих искала да изразя съгласие с част от тезите, развити в предговора, озаглавен „Няколко предварителни думи или за една нова политическа история“. Независимо от твърде личното и емоционално начало, в което някои оценки за университетското образование по история и за българската историография звучат доста крайно, при това – без да бъдат подобаващо аргументирани, високо оценявам ясно заявения стремеж на Ст. Дечев да търси нови методологически подходи, да обогатява познанията си, следейки процесите в чуждестранните изследователски центрове и най-вече – да излезе от ограничеността на погледа „от своята камбанария“, да заложи на сравнителния анализ, да пресича границите между политическата, социалната и културната история. Същевременно авторът отбелязва, че „*нареците следи на съвременната история*“ по-трудно позволяват методологически експерименти и вървене „*към една нова политическа история*“ и това го е накарало да се обърне към годините от края на XIX и началото на XX век, за които „*са направени в миналото едни от най-стойностните изследвания в българската историография*“ (с. 10). Може би затова самият той, макар и да е включил книгата в списъка за участие в конкурса, не я е представил в автосправката за научните приноси за съвременната история (такава справка липсва и за спомената вече монография „Who are Our Ancestors?“ и за две от трите студии, посочени след нея).

Ст. Дечев участва в конкурса и с книгата „**В търсене на българското. Мрежи на национална интимност (XIX-XXI век)**“ (С., 2010; № 1), на която е съставител, научен

редактор и автор на въведение и три студии (едната в съавторство). В пространното въведение *„Интимизиране на изобретеното: национална държава, национална идентичност и символи на всекидневието XIX-XXI век“* е представена основната цел на сборника – да покаже как това, което днес се представя като *„българско културно-историческо наследство“*, по думите на автора *„не е нито толкова „старинно“, нито безпроблемно „българско“* (с. 7) и да проследи *„в рамките на колективен интердисциплинарен проект“* как мисленето за нацията и националното навлиза в интимните неща, които са неразделно свързани с всекидневния живот – език, представи за сексуалност, облекло, песни, ястия (с. 8). За да изпълни тази задача, авторът разработва понятиен апарат и концепции, за които в автосправката за приносите твърди, че са *„принос в международните изследвания, посветени на нацията и национализма“* и запълват (чрез концепцията за *„интимизиране на изобретението“*) *„празното и липсващите връзки“* в изследванията на Б. Андерсън, Е. Гелнер, Е. Хобсбаум. Като оценявам високо отличната осведоменост на Ст. Дечев върху състоянието на чуждестранните изследвания по теми, свързани с нацията, националната идеология, националната идентичност и всекидневието, както и стремежа му да обогати методологично тези изследвания и да постигне максимална интердисциплинарност и разполагане на *„българския случай в рамките на една широка международна панорама“* (с. 45), намирам, че той е реализиран най-успешно в границите на периода от средата на XIX и началото на XX век, който авторът безспорно познава най-добре.

Същевременно бих искала да подчертая, че във въведението е включен и периодът на съвременната българска история (с. 73-114). Въз основа на документи от държавните архиви на София, Благоевград, Плевен и Бургас и отчасти на Централния държавен архив Ст. Дечев откроява континуитета между образността, наложена през 30-те години, и тази от периода след Втората световна война, както и новата образност, привнесена от идеологията на комунистическия режим, но и от много прагматичните нужди на развиващия се туризъм. Определено приноси са страниците, посветени на държавната и регионалната политика за превръщането на Копривщица и Мелник в „градове-музеи“, които да експонират „българското“ и да го „изчистят“ от османския контекст и гръцкото наследство (с. 91), за да може двата града да се използват за целите на „патриотичното възпитание“ и за привличане на туристи. Тези два града са използвани от Ст. Дечев като примери, илюстриращи същността на понятието *„изобретена традиция“*. В този дух той проследява и механизмите, по които държавата при социализма се намесва в създаването на представата за *„правилен“* български песенен и танцов фолклор, за налагане на *„българската естрадна песен“* в противовес на западните и ориенталските влияния, за утвърждаване на *„българската национална кухня“* чрез *„присвояване“* на практики, характерни за Ориента като цяло. Отбелязани са две характерни за годините на прехода тенденции в мисленето за „българското“ – налагането на *„националистическия дискурс“* в публичната сфера и на поп-фолка („чалгата“) в интонационната среда. Все пак, трябва да се уточни, че изводите в този раздел не са единствено на Ст. Дечев, тъй като той представя в обобщен вид и резултатите от изследванията на други автори, включени в сборника. Основните

изводи са, че България не успява да се пребори успешно с някои предпочитания и традиции с османски генезис и ги „присвоява“, като ги представя и описва като „свои, национални“ и това става чрез дейността на националния елит и на институциите на националната държава преди и след Втората световна война (с. 119).

Включените в сборника студии на Ст. Дечев конкретизират тези изводи въз основа на детайлно проучване на теми като създаването на „българската национална носия“ (в съавторство с Н. Вуков); „раждането“ на шопската салата като „национален кулинарен символ“ и националната идентичност и (хомо)сексуалност в България. Последната студия е провокирана от явления от съвременността, но изследователски включва 80-те и 90-те години на XIX век. Другите две студии обхващат и съвременния период от историята на България. В първата на него са посветени едва осем страници от общо 95, докато втората в по-голямата си част е свързана именно със социализма, когато според автора става „изобретяването“ на шопската салата като „белег и средство за изживяване на българската национална идентичност“ (с. 414). Авторът умело съчетава етноложките и историческите елементи и дава детайлно и увлекателно представяне на този процес, разположен в хронологическите рамки на 50-те и 80-те години на XX век, като отбелязва и други видове храни и свързани с тях ритуали, които имат сравнително кратка история, но са възприемани като „самобитни“ и като национални символи. Важен елемент в изследването е разполагането му в по-широк географски контекст, който показва, че българите не са единствените, изобретяващи с късна дата свои традиции (с. 451-457).

Ст. Дечев е представил за участие в конкурса още две обширни студии (№ 6 и № 7), които са под печат и които продължават неговите научни търсения в същата изследователска плоскост – механизмите и условията, в които е налице „изобретяване“ на български символи: „Лютите чушки“ и българската национална кухня – между историческата реалност и социалното въображение“ и „Бобът като българско национално ястие – идеология и реалност (XVIII-XXI в.)“. И в двете личи умението на автора да извлича подчинена на темата информация от разнородни извори и да придава интердисциплинарен характер на изследванията. В тях обаче на преден план определено е изведен етноложкият подход, а периодът на съвременната история се оказва само допълващ основния разказ. В първата студия на него са отделени едва 8 от общо 50 м. с., а във втората – 9 от 34 м. с., при това и в двете изследването за този период е върху много по-ограничена изворова база, а и изводите са доста повърхностни и разминаващи се с претенциозно звучащите заглавия.

За участие в конкурса по съвременна история на България Ст. Дечев е представил и едно историографско изследване, чиито две части са публикувани съответно през 2008 и 2010 г. в електронното списание „Анамнеза“: „**Нежеланият Стамболов: раждането на новата интерпретация за Стамболов и Стамболовизма в българската историография в края на 40-те и началото на 50-те години на XX век**“ (№ 4) и „**Стамболов и стамболовизма в българската историография от средата на 50-те до края на 80-те години на XX век**“ (№ 5). Изследването сигурно е провокирано от дисертацията на кандидата „Русофилската и русофобската идеология в

българския печат 1886-1894“, обхващаща времето на Стамболов, както и от преподавания от него лекционен курс по историография. Авторът застъпва тезата, че не документални натрупвания и изследвания, а политическата поръчка и вътрешната и международната конюнктура след Втората световна война и до краха на държавния социализъм се оказват решаващи за обратите в интерпретациите за образа на Ст. Стамболов като политик и държавник. Същевременно точно характеристиките на отделните исторически периоди са съвсем повърхностно загатнати в иначе твърде пространното изложение. Ст. Дечев отлично познава най-важните публикации за Ст. Стамболов и подробно ги коментира, но с оглед на авторовата цел изследването трябваше да се основава именно постиженията на историографията за съвременната българска история. Ако авторът беше включил поне основните заглавия и изводите им за спецификите на годините от 1944 до 1989, много по-логично щяха да звучат някои от оценките му за пътя, изминат от българската историческа наука по темата „Стамболов“.

При липсата на нужния исторически фон редица твърдения остават необяснени. Така напр. не са изяснени причините (спомената е само инерцията от предходния период) защо след 9 септември 1944 г. до края на 1947/8 г. продължава *„традиционното ляво марксистко описание на политиката на Стамболов“*, заложено още от Д. Благоев (с. 23), а след това е извършен *„очевидно дирижираният от най-високите етажи на комунистическото ръководство историографски завой“* (с. 24). Отговорът можеше да се намери в прехода от „народната демокрация“ към сталинизма – двата периода, които са и най-добре застъпени в родната историопис. При това твърдението *„очевидно дирижиран“* предполага да се посочат документи, които да разкрият механизма на „дирижиране“, а такива липсват. Авторът би трябвало да използва архиви или поне публикуваните документи в сборника *„Съдът над историците. Българската историческа наука. Документи и дискусии 1944-1950“* (С., 1995), за да се види дали става дума за директен политически натиск или това е нагаждането и вървенето след победителите, което е изкушаващо за част от историческата колегия. Във втората част на публикацията също има оставени без обяснение и доказателство твърдения (напр. с. 8 – *„още в самото начало на 60-те години е налице видимо настроение сред професионалната колегия от млади историци и студенти срещу Съветския съюз и в полза на националното“*). Липсва атмосферата на 60-те и 70-те години, вкл. в академичната общност, а Ст. Дечев можеше да я представи, като използва изследванията за историята на такива институции като СУ и БАН, както и монографиите от последните години, посветени на културната политика на режима като цяло. При липсата на по-широк професионален поглед върху периода на социализма така и не става ясно как се е стигнало до *„възраждане на националното от началото на 60-те години насетне“* (с. 16) и до *„известния променен климат в началото на 70-те години“* (с. 26). Единствено с мемоарите на Н. Генчев се аргументират твърденията на автора за разрастващи се *„видимо антисъветски настроения“* в обществото и демонстрации на *„открито пренебрежение към руската култура“* от страна на Л. Живкова. Няма конкретни факти и документи за това, че *„хора от висшите етажи на властта, както и натискът от Москва или от съветското посолство в София са*

пречка за свободни дискусии“ (с. 28), а само два реда по-долу е заявено: „В тази атмосфера никой не може да каже кое е позволеното и кое забраненото“ (?!). В заключението на студията Ст. Дечев развива интересни мисли за пътя, извървян от българската историография, за доминацията на политическата история, за не просто подценяването, а изобщо за непознаването на „световните образци на историческото познание и историческото изследване“ (с. 111). Притеснително е обаче, че тази критичност идва след текст, от който е видно, че авторът едва ли има цялостен поглед върху постиженията на българската наука за периода на социализма, а не личи и познаване на публикувани сборници с историографски изследвания (напр. „Историческата наука в България. Състояние и перспективи“, С., 2006; „Предизвикателствата на промяната“, С., 2006; „Българският комунизъм. Дебати и интерпретация“, С., 2013).

В подобен дух разсъждава Ст. Дечев и в рецензията си „**Между релативистката рефлексия и позитивистката сигурност**“ (№ 12). Според него една от основните характеристики на българската историография и в момента е „*решаването на „домашни въпроси“*“, *простото прилагане на нови и неизползвани чужди модели и подходи към български материал*“ (с. 244), а й липсват сравнителни анализи и поставяне на по-обща въпроси със значение за историографията като цяло. В списъка на публикациите под № 8 е посочена публикацията „**За разказаните и неразказани Балкански войни – сто години по-късно**“. От заглавието може да се направи заключение, че и тя има историографски характер, но не е приложена към материалите на кандидата и съответно няма да бъде рецензирана.

Последната констатация ми дава повод да обърна внимание на небрежно оформената документация на Ст. Дечев за участие в конкурса. В списъка на публикациите, представени за конкурса двете студии за Ст. Стамболов са включени в раздела „Основни монографии“, една от посочените публикации не е приложена, включени са заглавия, които не са по темата на конкурса (вж. по-горе). От списъка на цитиранията се вижда къде са цитирани трудове на Дечев, но не и кои са те и дали сред тях са онези, в които е засегната и съвременната българска история. Най-сериозна е забележката ми към изискваната автосправка за научните приноси на кандидата. Не само номерацията в нея не отговаря на списъка на заглавията по темата на конкурса, но и самата справка изглежда съставена в доста по-ранен период и за други цели. Заглавията на част от публикациите не съответстват на тези от списъка и са явно работни, тъй като и за самите публикации е отбелязано, че са под печат, а на практика те са приложени като вече издадени (№ 3 от автосправката и № 9 от списъка на публикациите). Някои от посочените заглавия, за които кандидатът е дал справка за приносите, изобщо не са приложени и не фигурират в списъка на публикациите – напр. № 8 и 11, а други са посочени с различни заглавия и публикувани в различни сборници и списания - № 1, 2 4, 6, 8, 9, 12, 13. Самият кандидат посочва конкретни приноси в сферата на съвременната българска история само в три от общо 13-те заглавия в автосправката – за шопската салата и двете за Стамболов, докато всички останали посочени приноси са за много по-ранния период.

Сравнението между научните публикации на двамата участници в конкурса за доцент по съвременна българска история недвусмислено показва, че Р. Маринова-Христиди е изследовател, изцяло посветил се на периода на социализма, където са и всички нейни научни приноси, докато за Ст. Дечев тази проблематика е до голяма степен встрани от основните му научни занимания, свързани с края на XIX и началото на XX век, които безспорно обогатяват историографията, посветена на новата история, но не отговарят на темата на конкурса.

Значимост на приносите за науката и практиката

Р. Маринова-Христиди активно участва в научния живот на Софийския университет. От 2009 до 2014 г. тя е била член на шест научни колектива, които в рамките на Фонд „Научни изследвания“ и на Университетския хуманитарен комплекс „Алма Матер“ разработват актуални теми от съвременната история („1989 г. през призмата на лични свидетелства, писмени спомени и официални документи“, „Нови източници за изследване на „възродителния процес“, „Преименуването на българите мохамедани през 70-те години на XX в.“, както и проблемите на европейските интеграционни процеси след Втората световна война и мястото на България в тях). Между 2006 и януари 2014 г. Р. Маринова-Христиди е участвала в 22 научни конференции и семинари (15 от тях – международни), като темите на нейните научни доклади и съобщения се отнасят до периода на Втората световна война и след нея и представят най-вече проблемите на политиките в сферата на образованието в България при социализма и след 1989 г.; българо-гръцките отношения; действията на българската държава към евреите по време на войната и след нея.

Изследванията на кандидатката имат много добра научна разпознаваемост. Това личи от официалната справка, направена от Университетска библиотека, в която са отбелязани 37 библиографски цитирания в страната и в чужбина, както и от приложените 23 конкретни заглавия на интернет публикации (вкл. дискусии и статии с цитирания на публикации на Р. Маринова-Христиди, както и нейни интервюта).

Продължителните и задълбочени научни занимания на Р. Маринова-Христиди с проблемите на българското образование има реално приложение в практиката. Между 2009 и 2011 г. тя работи в по международен университетски проект, проучващ Болонския процес и прилагането му в сферата на висшето образование в Италия и България. През 2010 г. в проект на Генерална дирекция „Образование и култура“ към Европейската комисия в Брюксел, в който участват над 30 държави, Р. Маринова-Христиди е включена като представител на България и участва в изготвянето на план за работа по програмите за ролята на висшето образование за обучение на възрастни (Adult Education and Learning). От 2011 г. до момента тя е Национален съветник по въпросите на Болонския процес към Центъра за развитие на човешките ресурси към Министерство на образованието и науката, като отговаря за областите „Мобилност“ и „Интернационализация на висшето образование“.

Специално внимание бих искала да обърна на сериозния принос на Р. Маринова-Христиди за въвеждане в научно обръщение на големи масиви документи за съвременната българска история от доскоро недостъпния и непознат архив на Държавна сигурност, предаден на Комисията по досиетата. Тя е съставител на четири документални сборника: „**Държавна сигурност и промените в България 1944-1947**“, „**Държавна сигурност и образованието 1944-1989**“, „**Държавна сигурност и „Пражката пролет**“, „**Държавна сигурност и еврейската общност в България**“, включени в поредицата издания на Комисията. Тематично те са свързани с изследователските интереси и преподавателската дейност на Р. Маринова-Христиди и към всеки тя има въвеждаща статия, представяща историческия фон и основните проблеми по всяка от темите (№ 9, 13, 14, 17). Прагматичната стойност на тези занимания на кандидатката се подсилва и от нейна публикация „**Архивът на Комисията по досиетата като извор за периода на социализма в България (пътеводител)**“ (№ 15), която има за цел да ориентира студентите и други млади изследователи относно спецификите на документалния масив, съхраняван в специализирания архив на Комисията по досиетата и така да провокира интерес към него и да улесни използването му. Определено може да се направи извод, че кандидатката има свой реален принос в разширяването на достъпа до важни документи от периода на социализма.

Ст. Дечев има разностранни научни интереси, които реализира като изследовател в България (ЮЗУ, Център за академични изследвания – София) и в чужбина (изследователски центрове в Будапеща и Букурещ). Той членува в шест международни професионални организации. Между 1997 и февруари 2014 г. е участвал в 23 международни научни конференции, но само пет от докладите, които е представил, са в някаква степен свързани със съвременната история („Ролята на Европа в българската идентичност – исторически и съвременни аспекти“, „Идеята за „Европа“ в българската история“, „Европа“ и националните идентичности: опит за анализ на испанския и българския случай 19-20 век“, „Пиперът и българската национална кухня – между историческата реалност и социалното въображение“, „Началата на българската национална кухня, от средата на 19 в. до 1978 г.“). Голямата част от темите, по които е специализирал в чужбина и които представя пред научни форуми, са посветени на проблеми от края на 19 и началото на 20 век.

Кандидатът има добра научна разпознаваемост – 20 цитирания в научни публикации и други споменавания в десетина интернет сайта (в документите за конкурса Ст. Дечев е отбелязал, че става дума за негови „*отделни изследвания и научни тези*“, но не конкретизира кои и какви).

От посочените данни е видно, че Р. Маринова-Христиди има принос в обогатяване на документалната база за изследване на социализма и в улесняване на достъпа до нея на широката читателска публика, а участието ѝ в научни проекти по теми от съвременната история доказва умението ѝ за работа в екип заедно с млади учени и докторанти. Професионалната ѝ подготовка на историк е адекватно използвана от образователни институции в страната и чужбина, което съвсем не е честа практика.

Ст. Дечев има впечатляващ брой участия в международни проекти, но както в тях, така и в цитиранията му, акцентът не е върху съвременната българска история.

Заключение

От подробното ми запознаване с научната биография, публикации и преподавателска дейност на двамата участници в настоящия конкурс и въз основа на изводите, които направих към трите раздела на рецензията, смятам, че с оглед на спецификата на конкурса, обявен конкретно за нуждите на преподаването на самостоятелната дисциплина „Съвременна история на България“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, научният и преподавателският профил на Румяна Маринова-Христиди отговаря в най-голяма степен на изискванията за придобиване на академичната длъжност „доцент“ по тази дисциплина и убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да я присъди на Румяна Маринова-Христиди.

17 май 2014 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. д-р Евгения Калинова)